

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 13. prosince 2022 ve věci č. 11811/20 a 13550/20 – *Elmazova a ostatní proti Severní Makedonii*

Senát druhé sekce Soudu jednomyslně rozhodl, že faktickou segregací romských žáků na základních školách, a to převážně z důvodu odmítání rodičů z majoritní populace umísťovat zde své děti, aniž by zároveň stát přijal účinná desegregační opatření, došlo k porušení zákazu diskriminace v přístupu ke vzdělání ve smyslu článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1.

I. Skutkové okolnosti

Stížnost podalo 87 makedonských občanů, žáků romského etnika studujících na dvou veřejných základních školách v Severní Makedonii, jakož i jejich rodiče. První skupina stěžovatelů navštěvuje školu G.S., kde ve školním roce 2018/2019 studovalo 83,5 % žáků romského původu. Obyvatelé daného distriktu jsou převážně romského etnika. Základní školu T.A., která se nachází 600 metrů od školy G.S. a patří do stejného školského obvodu, navštěvovalo ve stejném roce 95,1 % etnických Makedonců a pouze 2,54 % romských žáků. Velká disproporce v etnickém složení těchto škol byla dle kanceláře ombudsmana důsledkem odmítání rodičů žáků z majoritní populace umísťovat své děti do školy G.S. Druhá skupina stěžovatelů navštěvuje školu G.D., kde v roce 2017/2018 romští žáci tvořili 64 % žáků první třídy a v následujícím roce 67 %, přičemž romští žáci měli být umísťováni do stejných tříd. Vyšší zastoupení romského etnika bylo dle ústavního soudu způsobeno nejen výskytem velké romské komunity v blízkosti školy, ale i velkým odlivem žáků z majoritní populace z důvodu přání jejich rodičů. Pokusy o redistribuci žáků se kvůli opozici rodičů nezdařily. Dle ústavního soudu vzniklé situace nebyly důsledkem segregace.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 14 ÚMLUVY VE SPOJENÍ S ČLÁNEM 2 PROTOKOLU Č. 1

Stěžovatelé namítali, že segregací romských žáků do školy G.S. a do romských tříd na škole G.D. došlo k porušení zákazu diskriminace v přístupu ke vzdělání dle článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1.

1. K přijatelnosti

Námitkou absence postavení oběti stěžovatelů z důvodu obecné povahy jejich stížnosti bez prokázání, že byli přímo dotčeni danou situací, se Soud rozhodl zabývat až v rámci posouzení odůvodněnosti. Absenci postavení oběti dále neshledal u stěžovatelů, kteří byli v rámci školy G.S. zařazeni do smíšených tříd, jelikož tato škola měla být téměř výlučně romská. K opačnému závěru nicméně dospěl u stěžovatelů ze smíšených tříd na škole G.D., kde se namítané diskriminační jednání týkalo právě zařazení do čistě romských tříd.

K námitce na nevyčerpání vnitrostátních prostředků nápravy Soud konstatoval, že stěžovatelé nemuseli v rámci ústavní stížnosti napadnout nezákonnost samotného právního předpisu, když namítaná diskriminace měla být důsledkem jeho uplatnění v praxi. Zároveň uvedl, že nebylo prokázáno, že by stěžovatelé před podáním ústavní stížnosti byli povinni uplatnit antidiskriminační žalobu. Nepřijatelnou neshledal ani stížnost těch stěžovatelů, kteří se na ústavní soud neobrátili, protože nic nenaznačovalo tomu, že by jejich stížnost měla větší šanci na úspěch. Stížnosti zbylých stěžovatelů Soud proto shledal za přijatelné.

2. K odůvodněnosti

Soud v prvé řadě odkázal na shrnutí obecných zásad, které se uplatní při namítání diskriminace Romů v přístupu ke vzdělání, v případech *D.H. a ostatní proti České republice* (č. 57325/00, rozsudek velkého

senátu ze dne 13. listopadu 2007, § 175–181) a *Oršuš a ostatní proti Chorvatsku* (č. 15766/03, rozsudek velkého senátu ze dne 16. března 2010, § 144 a § 144–148). Připomněl, že diskriminační jednání, které je v rozporu s Úmluvou, může vyvěrat i z faktické situace bez přítomnosti diskriminačního úmyslu.

V projednávané věci je namítáno, že došlo k segregaci Romů na dvou základních školách. Na první škole, G.S., bylo v relevantním období 83,5 % romských žáků. Etničtí Makedonci, kteří na danou školu docházeli, byli navíc převážně umísťováni do společné třídy. Naproti tomu na blízké škole T.A. tvořili etničtí Makedonci 95,1 % všech žáků. Obdobné etnické rozdělení panovalo i v rámci jejich prvních tříd. Dle závěrů ústavního soudu nebylo proto sporu o tom, že v daném distriktu navštěvovali žáci dvě etnicky segregované školy. Hlavním důvodem nepřiměřeného zastoupení romských žáků na škole G.S. byl dle názoru ombudsmana způsob, jakým byla v praxi uplatňována pravidla pro přijímání a přeřazování žáků, a to z důvodu odporu rodičů žáků z majoritní populace zapsat své děti na školu G.S. Vláda tato zjištění nerozporela. Argument, že nastalá situace byla zapříčiněna skutečností, že většina obyvatel v dané čtvrti byla romského původu, Soud nepovažoval za dostatečný. Uvedl, že etnická struktura obyvatel v dané spádové oblasti nemůže za daných okolností sloužit k odůvodnění segregace, neboť složení žáků na škole T.A. bylo zcela odlišné, byť se tato škola nacházela pouze 600 metrů od školy G.S. a patřila do stejné spádové oblasti. Za nastalou situaci nemohli dle Soudu ani samotní romští žáci. Zaprvé, škola G.S. byla jejich spádová škola. Zadruhé, je především pozitivní povinností státu, aby přijal účinná opatření k nápravě faktické nerovnosti stěžovatelů a zabránil dalšímu přetrvávání diskriminace spočívající v jejich nadměrném zastoupení na škole G.S. Tím by přerušil kruh marginalizace a umožnil by jim žít jako rovnoprávným občanům od rané fáze jejich života (*X a ostatní proti Albánii*, č. 73548/17, rozsudek ze dne 31. května 2022, § 84). Nebylo přitom poskytnuto vysvětlení, proč stát nepřijal vhodná desegregační opatření za účelem nápravy dané situace, jako např. přenastavení školních spádových oblastí. Tato situace přitom pokračovala i v následujících letech, a to navzdory opakovaným doporučením veřejného ochránce práv.

Na druhé škole, G.D., ve dvou po sobě jdoucích letech představovali Romové 64 a 67 % všech žáků prvních tříd. Ti byli rozmístěni vždy do dvou smíšených a jedné oddělené romské třídy. Umísťování romských žáků do oddělených tříd proto nelze označit za obecnou politiku (*Oršuš a ostatní proti Chorvatsku*, cit. výše, § 152). Vyšší zastoupení romských žáků na dané škole bylo zčásti způsobeno početnou romskou komunitou bydlící ve spádové oblasti. Dle ústavního soudu však docházelo i ke značnému odlivu žáků z majoritní populace bydlící v dané spádové oblasti, neboť jejich rodiče je odmítali zapsat na školu s vyšším zastoupením Romů. Byť sama škola přiznala výskyt segregace, veškeré její pokusy o nápravu, včetně přerozdělení žáků ve třídách, ztroskotaly zejména kvůli odporu rodičů žáků z majoritní populace.

Za daných okolností – a i za absence diskriminačního záměru na straně státu – Soud konstatoval, že segregaci romských dětí na škole G.S. a G.D. nelze považovat za objektivně a rozumně odůvodněnou legitimním cílem. Shledal proto, že došlo k porušení článku 14 ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1 k Úmluvě.

III. Použití článku 46 Úmluvy

Soud zdůraznil, že opatření, která mají být přijata v rámci výkonu rozsudku na základě článku 46 Úmluvy, musí zajistit ukončení segregace romských žáků na školách G.S. a G.D.